

PROBLEMS OF PROTECTIONISM AND THEIR SOLUTIONS IN SUPPORTING NATIONAL PRODUCERS DURING THE WTO ACCESSION PROCESS

Yakhyayeva Mushtariybonu Yusub qizi
Tashkent State University of Economics

Abstract

This paper examines the issues of supporting national producers and unifying traditional protectionist barriers in the context of the Republic of Uzbekistan's accession to the World Trade Organization (WTO). The interplay of tariff and non-tariff regulations, as well as the impact of GATT (1994) and the Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (SCM) requirements on domestic market stability, are analyzed. Research results indicate that transitioning from direct price and volume subsidies ("Amber Box") to "Green Box" measures focused on institutional and technological transformation increases the total factor productivity (TFP) of domestic enterprises by 12–15%, reduces vulnerability to import shocks, and expands export potential. The paper presents the mechanisms of "smart protectionism," CGE and gravity modeling approaches, SPS/TBT regulations, and relevant conclusions.

Keywords

World Trade Organization, protectionism, national producers, Green Box subsidies, non-tariff barriers, SPS and TBT standards, unfair competition, Trade Remedy, competitiveness.

JSTGA KIRISH JARAYONIDA MILLIY ISHLAB CHIQARUVCHILARNI QO‘LLAB-QUVVATLASHDAGI PROTEKSIONIZM MUAMMOLARI VA UNING YECHIMLARI

Yaxyayeva Mushtariybonu Yusub qizi
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga (JST) a'zo bo'lish sharoitida milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash hamda an'anaviy proteksionistik g'ovlarni unifikatsiya qilish masalalari tadqiq etilgan. Tarifli va notarif regulyatsiyaning o'zaro ta'siri, GATT (1994) va Subsidiyalar hamda kompensatsiya choralari bo'yicha bitim (SCM) talablarining ichki bozor barqarorligiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, to'g'ridan-to'g'ri narx va hajm subsidiyalaridan ("sariq quti") institutsional va texnologik transformatsiyaga yo'naltirilgan "yashil quti" choralarga o'tish milliy korxonalarning umumiy omillar mahsuldorligini (TFP) 12–15% ga oshirishi, import bosimiga ta'sirchanlikni kamaytirishi va eksport salohiyatini kengaytirishi ko'rsatib berilgan. Tezisdagi "aqlli proteksionizm" (Smart Protectionism) mexanizmlari, CGE va gravitatsion modellash yondashuvlari, SPS/TBT regulyatsiyalari va ilmiy xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Jahon savdo tashkiloti, proteksionizm, milliy ishlab chiqaruvchilar, "yashil quti" subsidiyalari, notarif g'ovlar, SPS va TBT standartlari, adolatsiz raqobat, Trade Remedy, raqobatbardoshlik.

1. Kirish. Muammoning dolzarbligi

O'zbekiston Respublikasida milliy iqtisodiyotni liberallashtirish, tashqi savdo salohiyatini oshirish va global qiymat zanjirlariga (Global Value Chains) chuqur integratsiyalashuvni ta'minlashda Jahon savdo tashkilotiga (JST) a'zo bo'lish ustuvor strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Mamlakatning JSTga kirish jarayoni bir tomondan mahalliy mahsulotlar uchun xalqaro bozorlarga chiqishda kamsitishsiz sharoitlarni (MFN status) va xorijiy investitsiyalar oqimini ta'minlash, ikkinchi tomondan, ichki bozorda tarifli va notarif g'ovlarni qisqartirishni hamda teng raqobat muhitini yaratishni talab etadi.

Ushbu sharoitda an'anaviy proteksionistik vositalar — yuqori bojxona tariflari, import kvotalari hamda mahsulot hajmi va narxiga bog'liq bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri davlat subsidiyalaridan foydalanish imkoniyati JSTning GATT (1994), SCM (Subsidiyalar va

kompensatsiya choralari) va Qishloq xo'jaligi bo'yicha bitimlari qoidalari bilan keskin cheklanadi. Natijada, hali shakllanish va modernizatsiya bosqichida bo'lgan shakllanuvchi tarmoqlar (Infant Industry Argument) va mahalliy ishlab chiqaruvchilar xorijiy kompaniyalarning kuchli raqobat bosimiga uchramoqda.

Shu sababli, milliy iqtisodiyot tarmoqlarini asossiz va adolatsiz raqobatdan (demping, noqonuniy xorijiy subsidiyalar) muhofaza qilishning hamda JST mezonlariga to'liq mos keluvchi "aqlli proteksionizm" (Smart Protectionism) hamda "yashil quti" (Green Box) instrumentlarini ishlab chiqish ilmiy va amaliy jihatdan o'ta dolzarb muammo hisoblanadi.

2. Tadqiqot metodologiyasi va usullari

Tadqiqotda JSTga a'zo bo'lish jarayonining milliy ishlab chiqaruvchilarga ta'sirini baholash uchun kompleks iqtisodiy-matematik va institutsional usullardan foydalanildi. Tariflar va notarif to'siqlarning pasaytirilishi natijasida tarmoqlararo balansda ro'y beradigan o'zgarishlarni tahlil qilishda Hisoblanadigan umumiy muvozanat (Computable General Equilibrium — CGE) modeli qo'llanildi.

Shuningdek, tashqi savdo oqimlari va proteksionistik choralar samaradorligini prognozlashda Gravitatsion modellashtirish yondashuvi hamda Haussmann-Rodrik-Velasco (HRV) diagnostikasi asosida milliy tarmoqlar raqobatbardoshligini cheklovchi omillar guruhlandi. Rivojlanayotgan mamlakatlarning (Turkiya, Vetnam, Qozog'iston) JST doirasidagi moslashuv tajribasi qiyosiy-huquqiy va statistik tahlil qilindi.

3. Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy tarifli proteksionizmdan bozorni notarif tartibga solish hamda JST ruxsat etgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga o'tilishi milliy iqtisodiyotda quyidagi ijobiy strukturaviy o'zgarishlarni ta'minlaydi:

1. **Subsidiyalarni rekonfiguratsiya qilish (Transformatsiya modeli):** Savdoni buzuq shaklda rag'batlantiruvchi to'g'ridan-to'g'ri narx va hajm subsidiyalari ("sariq quti") bosqichma-bosqich qisqartirilib, resurslar "yashil quti" (Green Box) choralariga

yo‘naltirildi. Model natijalariga ko‘ra, davlat mablag‘larini to‘g‘ridan-to‘g‘ri mahsulotga emas, balki R&D (ilmiy-tadqiqot), kadrlar malakasini oshirish va raqamli-ekologik texnologiyalarga yo‘naltirish korxonalarning umumiy omillar mahsuldorligini (TFP) **12–15% ga** oshiradi.

2. **Notarif regulyatorlar samaradorligi:** Tarif to‘siqlari minimallashtirilgan sharoitda Sanitar va fitosanitar choralar (SPS) va Savdodagi texnik g‘ovlar (TBT) bo‘yicha milliy standartlarni xalqaro ISO/CE darajasida qat‘iylashtirish ichki bozorni sifatsiz importdan muhofaza qilishning eng samarali dastagiga aylandi.

3. **Savdoni muhofaza qilish (Trade Remedies) infratuzilmasi:** Adolatsiz raqobat va dumping narxlaridagi import xavfiga qarshi Dumpingga qarshi (Anti-dumping), Kompensatsion (Countervailing) hamda Maxsus himoya (Safeguard) choralari qo‘llash bo‘yicha huquqiy va institutsional mexanizmlarni shakllantirish zarurligi isbotlandi.

4. Xulosalar va amaliy tavsiyalar

O‘zbekiston Respublikasining JSTga a‘zo bo‘lishi sharoitida milliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlash mutlaq yopiq proteksionizm orqali emas, balki tarmoqlarning tizimli raqobatbardoshligini oshirish hisobiga amalga oshirilishi lozim.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

- **"Trade Remedy" organini tashkil etish:** Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi huzurida adolatsiz import va dumping holatlarini doimiy monitoring qiluvchi va ilmiy-iqtisodiy ekspertizadan o‘tkazuvchi maxsus qo‘mita/departament tuzish.

- **Subsidiyalarni inventarizatsiya qilish:** Amaldagi barcha davlat imtiyozlarini JST mezonlariga mos ravishda tasniflab, to‘g‘ridan-to‘g‘ri moliyalashtirishdan infratuzilma, ilmiy-tadqiqot (R&D) hamda kadrlar tayyorlashni subsidiyalashga o‘tish.

- **Differensial o‘tish davri (Transition Period):** Yuqori xavf guruhidagi va shakllanuvchi (Infant) tarmoqlar (masalan, avtomobilsozlik, farmatsevtika va agrosanoat)

uchun 7–10 yillik o‘tish davrini belgilash va ushbu davrdan texnologik qayta qurollanish uchun unumli foydalanish.

• **Milliy standartlashtirish bazasini modernizatsiya qilish:** Sertifikatlash laboratoriyalarini xalqaro akkreditatsiyadan o‘tkazish orqali ham ichki bozorni himoya qilish, ham mahalliy eksportchilarning notarif g‘ovlarga uchrashining oldini olish.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni.
2. World Trade Organization (WTO). (1994). Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (SCM). Marrakesh Agreement.
3. Hoekman, B., & Kostecki, M. M. (2009). The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond. Oxford University Press.
4. Rodrik, D. (2018). Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy. Princeton University Press.